

Говард Філіпс Лавкрафт Пікменівська модель

Харків
«ФОЛІО»
2026

ПІКМЕНІВСЬКА МОДЕЛЬ

Не подумайте, Еліоте, що я остаточно схибнувся, адже купа людей страждає від набагато дивніших забобонів, ніж я. Чому ви не регочете над дідусем Олівера, котрий відмовляється хоча б спробувати сісти до автомобіля? Зрештою, якщо я ненавиджу це бісове метро, — то це моя особиста справа; крім цього, якщо порівняти, то ми дісталися сюди набагато швидше на таксі. Адже якби не взяли машину, то нам довелося б пішки тюпачити сюди аж від самої Парк-стрит.

Знаю, що став набагато нервовішим із того часу, як ми востаннє бачилися торік, але прошу: не кваптеся з висновками про якусь клінічну недугу. Бог свідок — для цього існувало чимало причин, і мені ще пощастило, що я й справді не збожеволів. Та що ви так напосілися на мене? Отакої, раніше ви не були таким цікавим.

Ну, що ж, якщо наполягаєте, що маєте дізнатися про все, то не бачу причин для того, щоб вам у цьому відмовляти. Можливо, ви просто зобов'язані це зробити, бо хіба не ви, ледь почувши про те, що я перестав приходити до Мистецького клубу та став цуратися Пікмена, як стривожений родич, взялися бомбардувати мене своїми листами? Зараз же, коли той чоловік кудись зник, я все ж іноді зазираю до клубу, хоча мої нерви, маю визнати, вже далеко не ті, що були раніше.

Ні, я не знаю, що сталося з Пікменом, та й узагалі не схильний щось вигадувати з цього приводу. Можливо, ви й самі здогадалися, що я мав достатньо вагомі причини розійтися з ним. І саме тому мені цілком байдуже, куди він подівся. Нехай цим займається поліція, лише боюся, що вони небагато знайдуть, якщо досі навіть не підозрюють про те, що в старому Норт-Енді він орендував приміщення під вигаданим ім'ям Пітерс. До речі, не впевнений, що навіть я зміг би знайти його вдруге. Але не подумайте, що я хоча б раз пробував це зробити, навіть удень!.. Та я знаю, точніше, боюся, що знаю, з якою метою він винаймав той льох. Саме про це я й торочу, і, сподіваюся, ви самі второпаете, навіть ще до того, як я скінчу свою оповідку, чому я не став звертатися до правоохоронців. Адже вони неминуче зажадали б від мене відвести їх туди, а я не здатен удруге спуститися в це підземелля, навіть якби й знав туди шлях. Було там щось таке... у будь-якому разі, відтепер я узагалі не можу їздити на метро і навіть (якщо хочете, можете і над цим покепкувати також) просто спускатися до всіх, які тільки є, пивниць.

Вам буде доречно знати, що з Пікменом я розійшовся аж ніяк не з тієї дурнуватої причини, з якої з ним не хотіли знатися всі ці безглузді старі пердуни, як-от доктор Рейд, Джо Міно чи Босворт. Мене ніколи не шокували витвори похмурого мистецтва, і вважаю, що якщо людина настільки талановита, навіть геніальна, як Пікмен, то для мене було честю знати його особисто, незалежно від того, якого саме напрямку в живописі він дотримується. А Бостон і справді ніколи ще не знав видатнішого художника, ніж Ричард Аптон Пікмен. Я згадував раніше, кажу і тепер, що жодного разу не відводив очей, коли виставлявся «Обід вовкулаків», хоча саме після того вернісажу Міно припинив із ним будь-які взаємини. Ви розумієте, що треба бути справжнім мистцем і вміти, як ніхто інший, проникнути в суть речей, щоб створювати полотна, подібні до тих, які творив Пікмен.

Будь-який маляр, котрий рисує обкладинки для журналів, може виплеснути на полотно відро фарби та назвати це жакіттам, відьомським шабашем або навіть портретом самого диявола. Проте лише справжній майстер здатен створити твір, який по-справжньому лякає і реально, як то кажуть, хапає за живе. І це тому, що лише справжній художник знає в усіх найдрібніших деталях анатомію жакливого або психологію страху, лише йому доступні, якими лініями та пропорціями ми пов'язані з прихованими потаємними інстинктами або спадковими спогадами про страшене, й якими саме кольорами, контрастами та напівтінями домогтися потрібного ефекту, здатного пробудити в нас відчуття чогось дивного, незбагненого та зловісного.

Не мені вам пояснювати, чому Фюслі¹ змушує нас по-справжньому сіпатися, — це як фронтиспис із якогось дешевого оповідання про привидів, що викликає лише сміх. Просто такі люди вмють вихопити щось, що перебуває немов за межами наших сірих буднів і здатне змусити нас на кілька секунд, затамувавши подих, застигнути на місці. Це вмів робити Доре. Саме² вміє. Трохи й Ангарола³ з Чикаго. А Пікмен володів цим мистецтвом, як ніхто інший до, або, борони Боже, після нього.

Не питайте мене, що такого виняткового здатні бачити такі майстри. Розумієте, в цьому живописі завжди існує велика різниця між живими істотами, які, можна сказати, дихають, і цілими сюжетами, поданими в такому вигляді, в якому їх створила сама природа, і штучним, уявним мотлохом, який

¹ Йоганн Гайнріх Фюслі (1741—1825) — швейцарський та англійський живописець, графік, історик і теоретик мистецтва, автор знаменитої серії картин на теми жакіть.

² Сідні Саме (1867—1941) — англійський художник, котрий прославився творами, виконаними у пізньому вікторіанському стилі.

³ Ентоні Ангарола (1893—1929) — американський художник італійського походження.

будь-яка псевдотворча дрібнота любить мазюкати у своїх студіях і майстернях. Тому можу вас запевнити в тому, що справжній художник-фантаст має особливе бачення живих моделей, які стовбичать перед його очима, а потім підсумовує та відтворює в цілком реалістичних сценах усе те, що отримує з примарного світу, в якому мешкає сам. Так чи інакше, але він якимось чином примудряється домогтися результатів, які так само відрізняються від солодкого торта фантазій безталанного співучасника, як твори справді реалістичного майстра відрізняються від витворів випускника заочної школи карикатуристів. Якби я колись побачив те, що довелося бачити Пікмену... утім, ні! Краще хильнімо чогось, а потім продовжимо нашу бесіду. Боже милий, мене б, мабуть, узагалі шляк трафив на місці, якби мені довелося побачити те, що бачив цей чоловік, якщо він і справді був людиною!

Пригадуєте, що Пікмену завжди найкраще вдавалися портрети. Не думаю, щоб із часів Їойї¹ хоча б комусь вдавалося так зобразити риси людського обличчя, зробити той чи інший його вираз настільки пронизливим, наповнивши пекельним змістом. Якщо ж узяти часи ще до Їойї, то нам довелося б згадати середньовічних майстрів, котрі прикрасили своїми горгульями та химерами Собор Паризької Божої Матері або Сен-Мішель. Вони вірили в усе без винятку, а може, і справді бачили все це, оскільки історія середньовіччя таїть у собі ряд доволі дуже цікавих періодів. Пригадую, як ви самі питали Пікмена за рік до свого від'їзду, які громи та блискавки навіяли йому такі ідеї та видива. Не забули, яким огидним сміхом він відреагував тоді на ваше запитання? Через ось такий сміх Рейд якось розірвав із ним будь-які стосунки. А Рейд, як ви пам'ятаєте, в той час захоплювався порівняльною патологією і на кожному кроці сипав фразами з приводу

¹ Франсіско Хосе де Їойя (1746—1828) — іспанський живописець і гравер.

«внутрішнього змісту» і «виняткового біологічного або еволюційного значення» тієї чи іншої розумової або фізичної недуги. Так от, він стверджував, що з кожним днем Пікмен викликав у нього все більшу огиду; він навіть став боятися його і при цьому наполягав, що риси та загальний вираз обличчя цього чоловіка повільно, але неухильно зазнають таких змін, що викликають найзловісніші підозри, оскільки вони буцімто ставали вже зовсім нелюдськими. Тоді він багато просторікував на цю тему та, зокрема, стверджував, що Пікмен надзвичайно ексцентричний і навіть ненормальний. Якщо в своєму листуванні з Рейдом ви торкалися цієї теми, то напевно писали йому, що він дозволив картинам Пікмена мати занадто потужний вплив на свою нервову систему. Особисто я, принаймні тоді, втовкмачував йому саме це.

Але не забувайте, що, незважаючи на все це, я продовжував підтримувати з Пікменом вельми тісні особисті взаємини. Більше того, моє захоплення його творчістю з кожним днем усе наростало, позаяк уже згаданий «Обід вовкулаків» — справді видатний твір мистецтва. Ви знаєте, що клуб відмовився виставляти цю картину, а Музей образотворчих мистецтв не захотів прийняти її навіть у дарунок. Від себе можу зауважити, що ніхто не забажав її купити навіть для своєї приватної колекції, і тому аж до самого зникнення Пікмена вона так і продовжувала висіти у нього вдома. Нині вона перебуває в його батька в Салемі, ви ж знаєте, що Пікмен походить із старовинного салемського роду і що одного з його пращурів 1692 року повісили на шибениці за звинуваченням у чаклунстві.

Я набув тоді звичку регулярно навідувати Пікмена, особливо після того, як узявся за монографію про так зване химерне мистецтво. Можливо, саме його роботи і наштовкнули мене на цю ідею, в будь-якому разі, як тільки я став розвивати цю тему, він став для мене потужним джерелом інформації й усіляких версій щодо неї. Він показав мені всі свої картини та малюнки на цю тему, в тому числі й кілька

замальовок тушшю, за які, у що я щиро вірю, його виключили би з усіх художніх об'єднань, якби їхнім членам довелося познайомитися з такими творами.

Достатньо скоро я став його щирим шанувальником і був готовий, наче слухняний учень, годинами вислуховувати його базікання про теорію живопису й усілякі філософські гіпотези, до речі, настільки шалені та дикі, що вже за це його можна було навечно запроторити в божевільню. Моє щире захоплення, значимість якого особливо посилювалося в умовах, коли все більша кількість людей поступово відвертали-ся від мистця, робило його особливо довірливим у бесідах зі мною. Й одного вечора він натякнув, що якщо не стану п'ятякати зайвого і до того ж не буду проявляти зайвої педантичності та гидливості, то він міг би показати мені щось незвичайне, щось таке, що за своєю впливовістю перевершувало все те, що я бачив у його будинку,

— Знаєте, — правив він, — є такі речі, які навряд чи пасуватимуть для Ньюбері-стрит; вони просто здадуться там недоречними і навряд чи зможуть бути оцінені гідно. Я завжди намагався досягнути таємні обертони душі, а цього ви ніколи не знайдете на вульгарних штучних вулицях, прокладених по штучній землі штучних міст. Моя студія — це вже не Бостон; це взагалі не можна з чимось порівняти, оскільки ви навіть не встигнете зібрати всі спогади та видива загадкових примар, що звалилися на вас там. Якщо тут, у місті, все ще збереглися якісь привиди, то це всього лише ручні, можна сказати, майже домашні почвари соляних боліт і мілководних заток. А мені потрібні справжні людські примари, достатньо високоорганізовані, щоб уміти зазирнути в пекло і бути здатними досягнути сенс побаченого там. Справжній художник мусить жити в Норт-Енді. Якщо в людині справді є естетичний стрижень, то вона змириться з убогістю заради пізнання споконвічних традицій широких мас. Господи! Невже ви не тямите, що такі місця, як те, про яке тут згадую, насправді не створені кимось, вони розвивалися самі по собі?

ЗМІСТ

Пікменівська модель	3
Звір в печері	24
Місячне болото	31
Інші боги	43
Що приносить місяченько	50
Алхімік.....	53
Маленька скляна пляшечка.....	64
Спогади про доктора Семюела Джонсона	66
Дуже стародавній народ	74
Тварюка в місячному сяйві.....	83
Таємничий корабель.....	86
Солоденька Ерменгарда, або Серце сільської дівчини.....	90